

УДК 821.111-3Бронте:811.161.2'25
<https://doi.org/10.33989/2524-2490.2020.33.228248>

МІЛЕНА ПАНІВСЬКА
ORCID: 0000-0001-8944-887X
(Полтава) (Poltava)
Place of work: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University
Country: Ukraine
Email: mil96pan@gmail.com

МЕТАФОРА ЯК НАЙПОШИРЕНШИЙ СТИЛІСТИЧНИЙ ПРИЙОМ У РОМАНІ Ш. БРОНТЕ «ДЖЕН ЕЙР» І СПОСОБИ ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Статтю присвячено вивченню поняття метафори й особливостям її функціонування в романі Ш. Бронте «Джен Ейр». На прикладі перекладу цього твору розглянуто такі явища, як збереження метафори, заміна метафори та її опущення. Було з'ясовано, що метафора є невід'ємним елементом художніх творів. Вона покликана впливати на почуття й переживання читача, не залишаючи його байдужим до тексту, оскільки є найбільш образним, колоритним і емоційно забарвленим тропом. Актуальність дослідження визначена важливістю аспекту перекладу метафори для перекладознавства, а також комплексним підходом до визначення ступеня адекватності перекладу метафоричних образів оригіналу.

Ключові слова: метафора; метафоричне значення; пресупозиція; імплікація; переклад метафори.

Художнє мовлення відрізняється від інших форм мовлення насамперед тим, що воно виконує естетичну функцію. Реалізація цієї функції – представлення навколишньої дійсності в образній, конкретно-почуттєвій формі.

Підсилення виразності мовлення досягається різноманітними засобами, передусім використанням тропів, так званих лексичних засобів створення образності. Одним із найбільш поширених видів тропів є метафора.

Метафора проникає в усі сфери людської діяльності, вона може бути вербальною й невербальною, тобто бути присутньою у вигляді образів у музиці, живописі, театрі, архітектурі та інших сферах культурної діяльності людини. Метафора виконує естетичні, культурні, філософські, психологічні функції. І саме завдяки сукупності всіх цих чинників вона відіграє таку важливу роль у житті кожного суспільства. Метафора являє собою складний механізм, що володіє багатьма робочими характеристиками і структурно-функціональними особливостями, що зумовлюють її широке застосування в різних цілях, зокрема й для вираження в тексті якихось почуттів, значущих переживань, настроїв.

Метафора як мовне та мовленнєве явище, безсумнівно, викликає великий теоретичний та практичний інтерес. Вивчення природи метафоричного переносу, аналіз багатопланових мовних зсувів, які він спричиняє, розгляд залежності метафори від її синтагматичних і парадигматичних зв'язків допомагає проникнути у складну систему лексики, побачити приховані в ній безмежні можливості утворення нових лексичних одиниць, розкрити динаміку семантичних відношень усередині лексичної системи певного синхронного зрізу.

Актуальність дослідження визначена важливістю аспекту перекладу метафори для перекладознавства, а також комплексним підходом до визначення ступеня адекватності перекладу метафоричних образів оригіналу.

Мета дослідження полягає у встановленні меж адекватності відтворення українською мовою метафоричних образів англійської художньої прози Ш. Бронте.

Метафоричне значення відрізняється складною семантичною структурою, а саме наявністю двох планів змісту, які традиційно називають «прямим» і «переносним». Перший план змісту звернений на реальність самого метафоричного контексту, а другий – на реальність досвіду, що зберігається в пам'яті суб'єкта. Фактично, про другий план змісту метафори можна говорити як про пресупозицію. Перший план змісту теж належить до пресупозиції, тому що в «минулий досвід» входить і те, що додалося тільки-но, тож читання метафоричного тексту – це не тільки розуміння цього контексту, а й подальше накопичення реальності досвіду для освоєння тексту (Аругюнова, 1990, с. 44-45).

Отже, метафора підлягає розгляду в термінах понять мовного акту, найважливішими з яких є поняття пресупозиції та імплікації. У зв'язку з цим постає питання про велику значущість вивчення метафори в рамках досліджень різних аспектів комунікативної діяльності. Так, наприклад, А. Вежбицька стверджує, що заслуговує розгляду й може скласти оптимальніший варіант аналізу на основі «говоріння» метафоричний спосіб аналізу понять, пов'язаних зі сприйняттям, тобто фізичними відчуттями. Цей аналіз передбачає, що поняття, пов'язані зі сприйняттям, засновані на метафорі або уподібненні (Вежбицькая, 1996, с. 367-368).

Один із провідних теоретиків художнього перекладу Є. Г. Еткінд вважає, що галузь художнього перекладу є галуззю «чистої творчості», на яку не поширюються лінгвістичні закономірності перекладу. Він вважає, що слово в художньому творі – елемент особливої системи, усередині якої діють свої, кожен раз інші закономірності (Эткинд, 1970, с. 6).

Тотожності між оригіналом і перекладом досягти неможливо. Оригінал залишається єдиним і неповторним матеріальним результатом індивідуальної творчості художника слова й частиною національного словесного мистецтва (Федоров, 1983, с. 94). Цей переклад може зближуватися з оригіналом, але ніколи не зіллється з ним, тому що в перекладу є свій творець, свій мовний матеріал і своє життя в мовному й соціальному середовищі, що відрізняється від середовища оригіналу.

Правильний переклад метафор, що трапляються в художньому тексті, є принципово важливим, тому що завдяки йому досягається смислова ємність твору, яка проявляється в здатності письменника сказати більше, ніж говорить прямий сенс слів у їхній сукупності, змусити працювати й думки, і почуття, й уяву читача (Федоров, 1983, с. 274).

В. Н. Комісаров виділяє три основних способи передачі метафоричних конструкцій:

1. Збереження метафори.
2. Заміна метафори.
3. Опущення метафори.

Збереження метафори, або так звана повна відповідність перекладу, означає той переклад, при якому досягається найвищий ступінь еквівалентності, завдяки тому, що відповідні слова можуть мати однакові асоціативно-образні характеристики. Розглянемо оригінал та переклад українською мовою, здійснений Петром Соколовським. Утілення в життя цього способу перекладу ми можемо простежити на такому прикладі.

«The forest-dell, where Lowwood lay, was the cradle of fog and fogbred pestilence; which, quickening with the quickening spring, crept into the Orphan Asylum» (Curren Bell, 1857, p. 88).

«Лісова долина, де стояв Ловуд, була колискою отруйних туманів і породжуваної цими туманами зарази. У нас спалахнув тиф, оживши разом з весною, він заповз у сирітський притулок, легко знаходячи собі жертви у переповненій класній кімнаті та спальні, і, перше ніж настав травень, школа перетворилася на шпиталь» («Джен Ейр» за П. Соколовським, 2004, с. 51).

У цьому уривку бачимо відразу дві метафори. Розглянемо перший приклад: порівнюються два неживих предмети: долина й колиска. Порівняння засноване на формі, а сама метафора є подібною, вона виконує в цьому прикладі функцію харак-

теризації. Друга метафора є яскравим прикладом метафори-уособлення, де хвороба порівнюється з отруйним монстром, який виліз із лісової долини й заповз у сирітський притулок Ловуде.

Заміна метафори, або часткове її передавання, – це переклад, де аналогічною характеристикою володіє слово, яке описує інший денотат. Так, в англійській і українській мовах є метафори, які використовують для вираження великої сили, але їх описують різні денотати. У таких випадках відтворення образного компонента значення при перекладі досягається здебільшого шляхом заміни способу (Комиссаров, 1973, с. 112). Більш докладно спосіб заміни метафори можемо простежити на такому прикладі:

«*He said something in praise of your eyes, didn't he? Blind puppy!*» (Currer Bell, 1857, p. 187).

«Він сказав щось на похвалу твоїм очам? Слепа лялько» («Джен Ейр» за П. Соколовським, 2004, с. 114)!

Метафора виконує функцію характеристики та є подібною. Заміна, здійснена перекладачем, є не зовсім удаюю, тому що, беручи до уваги те, як критично головна героїня ставилася до себе протягом усього роману, розуміємо, що вона не могла назвати себе лялькою. Правильніше було б перекласти цю метафору дослівно як «сліпе цуценя».

Спосіб *опущення метафори* застосовують тоді, якщо ознака становить образний компонент змісту знака в іноземній мові. У таких випадках еквівалентне відтворення метафори можливе лише в рамках усього висловлювання, тобто шляхом поєднання ряду інших знаків (Комиссаров, 1973, с. 112).

Потрібно відзначити, що спосіб опущення метафори застосовують досить рідко, тому що будь-який кваліфікований перекладач намагається максимально зберегти метафоричне висловлювання в мові перекладу хоча б за допомогою методу заміни. Однак трапляється, що аналогів тієї чи тієї метафори просто не існує. Приклади з роману Ш. Бронте «Джен Ейр» дозволять наочно розглянути ті труднощі, з якими зіткнувся перекладач:

«*Her constitution was sound as a bell-illness never came near her*» (Currer Bell, 1857, p. 40).

«Була вона дужа й на здоров'я не нарікала – хвороба й близько не підступалась до неї» («Джен Ейр» за П. Соколовським, 2004, с. 21).

Метафора-уособлення. Перекладач опустил метафору, замінивши її описовою фразою. Розглянемо мій варіант перекладу: «Вона дотримувалася життєвого кредо – хвороба обходила її стороною».

«...*it was a lady who sang, and very sweet her notes were*» (Currer Bell, 1857, p. 196).

«Співала жінка, і то дуже приємно» («Джен Ейр» за П. Соколовським, 2004, с. 119).

Образна метафора. При перекладі метафора опущена. Пропоную власний варіант перекладу: «Співала одна з дам, і як же солодко вона співала».

У рамках дослідження було з'ясовано, що метафора є невід'ємним елементом при написанні художніх творів. Вона покликана впливати на почуття й переживання читача, не залишаючи його байдужим до тексту, оскільки є найбільш образним, колоритним і емоційно забарвленим тропом.

Метафора розглядалася в певному контексті, і підтвердилося, що повноцінне сприйняття метафори, уключеної в контекст, повинне спричинювати збагачення семантичних полів її компонентів. Розглядаючи метафору в контексті художнього твору Ш. Бронте «Джен Ейр» як активну діяльність, ми дійшли висновку, що вніслідок повноцінного, емоційно забарвленого й досить осмисленого сприйняття в суб'єкта повинні змінитися реальні смислові зв'язки слів-компонентів метафори за рахунок збагачення їх новими сенсами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс. *Теория метафоры*. Москва : Прогресс, 1990.

Бронте Ш. Джен Ейр : роман / пер. з англ. П. Соколовський. Харків : Фоліо, 2004. 480 с.

- Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / пер. с англ., отв. ред. М. А. Кронгауз, вступ. ст. Е. В. Падучевой. Москва : Русские словари, 1996. 412 с.
- Комиссаров В. Н. Слово о переводе. Москва : Международные отношения, 1973. 216 с.
- Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) : учеб. пособ. для ин-тов и фак. иностр. яз. 4-е изд., перераб. и доп. Москва : Высшая школа, 1983. 303 с.
- Эткинд Е. Т. Художественный перевод: искусство и наука. *Вопросы языкознания*. 1970. № 4. С. 6–7.
- Currer Bell «*Jane Eyre: An Autobiography*». London, England: Smith, Elder & Co. Third Edition, 1857. 539 p.

MILENA PANIVSKA

METAPHOR THE MOST COMMON STYLISTIC TECHNIQUE IN CH. BRONTE'S NOVEL "JANE EYRE" AND METHODS OF ITS TRANSLATION INTO THE UKRAINIAN LANGUAGE

The article is devoted to the study of the metaphor's concept and the peculiarities of its functioning in the novel by Ch. Bronte "Jane Eyre". On the example of the translation of this work, such phenomena as the preservation of metaphor, the replacement of metaphor and its omission are considered.

It has been found that metaphor is an integral part when writing works of art. It is designed to influence the feelings and experiences of the reader, not leaving him indifferent to the text, as it is the most figurative, colorful and emotionally colored path.

The relevance of the study is determined by the importance of the aspect of metaphor translation for translation studies, as well as a comprehensive approach to determining the degree of adequacy of the translation of metaphorical images of the original.

Key words: metaphor; metaphoric meaning; presupposition; implication; translation of metaphor.

REFERENCES

- Arutiunova, N. D. (1990). Metafora i diskurs [Metaphor and discourse]. In *Teoriia metafori* [Theory of metaphor]. Moskva: Progress [in Russian].
- Bronte, Sh. (2004). *Dzhen Eir* [Jane Eyre]. Trans. from English P. Sokolovsky. Kharkiv: Folio [in Russian].
- Currer, Bell «*Jane Eyre: An Autobiography*». London, England: Smith, Elder & Co. Third Edition, 1857.
- Etkind, E. T. (1970). Khudozhestvennyi perevod: iskusstvo i nauka [Literary translation: art and science]. *Voprosy iazykoznaniiia* [Questions of linguistics], 4, 6-7 [in Russian].
- Fedorov, A. V. (1983). *Osnovy obshchei teorii perevoda (lingvisticheskie problemy)* [Fundamentals of the general theory of translation (linguistic problems)]. Moskva: Higher School [in Russian].
- Komissarov, V. N. (1973). *Slovo o perevode* [Word about translation]. Moskva: International Relations [in Russian].
- Vezhbitckaia, A. (1996). *Iazyk. Kultura. Poznanie* [Language. Culture. Cognition]. Moskva: Russian dictionaries [in Russian].

Отримано 10.11.2020 р.